E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

YAPONIYA SAYLOV TIZIMIDA SIYOSIY PARTIYALARNING ROLI. PARTIYALARDAGI O'ZGARISHLAR

Aliyeva Maxliyo Unarbayevna

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti, Xalqaro munosabatlar fakulteti,

magistratura bosqichi talabasi

Annotatsiya: O‘tgan yillar davomida Yaponiya partiyaviylik siyosatida katta o‘zgarishlar yuzaga keldi. Yaponiya Liberal Demakratik Partiyasining bo‘linishiga bevosita sabab siyosiy islohotlar, xususan, saylov tizimini isloh qilish borasidagi fikrlar ziddiyatli bo‘lganligi, Liberal Demakratik Partiyasi hukumronligining davom etishi, saylov tizimida yaqqol ko‘zga tashlanadi. Boshqa tomondan qaraganda, saylov tizimini isloh qilish LDPning uzoq muddatli boshqaruvida shiddatli oqibatlar va cheklovlarni bartaraf etish uchun zarurligini guvohi bo‘lamiz. Aytish mumkinki, partiya siyosati va boshqaruvining ideal qiyofasi, saylov tizimi to‘g‘risida fikrlar bir-biri bilan chambarchas bog‘liq va bu boradagi farqlar siyosiy partiyalarning qayta tashkil etilishiga sabab bo‘ldi.

Ushbu maqolaning mohiyati an’anaviy saylovlarning Yaponiya partiya siyosatidagi ahamiyatli jihatlari va ulardagi funksiyaviylikni oydinlashtirish hamda siyosiy qayta tashkil etish bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan saylov tizimini isloh qilish jarayonida saylovlarning qanday tasvirlari olib borilayotganligini aniqlashdan iborat. Shu bilan birga, Yaponiya saylovlarining o‘ziga xos xususiyatlarini oydinlashtirish uchun ushbu maqolada G‘arb demokratiyasidagi saylovlarning ahamiyatli jihatlariga qisqacha to‘xtalib o‘tiladi. Qolaversa, hukmron partiyalar funksiyaviyligi va saylov funksiyalaridagi o‘zgarishlar bir partiyaviy boshqaruv tizimini o‘rnatishda qanday bog‘langanligi ham ushbu maqolada batafsil ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Yaponiya partiyalari, Yaponiya Liberal Demakratik Partiyasi, partiyalar funsiyaviyligi, kabinet tizimi, ijro etuvchi hokimyat, o‘rta saylov okruglari, Vakillar palatasi.

Abstract: Over the past years, there have been major changes in Japanese partisan politics. The direct reason for the split of the Liberal Democratic Party of Japan is the political reforms, particularly, the conflicting views on the reform of the electoral system, the continuation of the Liberal Democratic Party's rule, and the electoral system. On the other hand, we can see that the reform of the electoral system is necessary to eliminate the severe consequences and limitations in the long-term governance of the LDP. It can be said that the ideas about the ideal image of party politics and management and the electoral system are closely related to each other, and differences in this regard have led to the reorganization of political parties.

The essence of this article is to clarify the important aspects of traditional elections in Japanese party politics and their functionality, as well as to determine what images of elections are being carried out in the process of reforming the electoral system, which is closely related to political reorganization. At the same time, in order to clarify the specific features of Japanese elections, this article will briefly touch on the important aspects of elections in Western democracies. In addition, this article examines in detail how changes in the functionality of ruling parties and electoral functions are connected to the establishment of a one-party system of governance.

Key words: Japanese parties, Liberal Democratic Party of Japan, party functionality, cabinet system, executive power, middle constituencies, House of Representatives.

Ushbu maqolada Yaponiya siyosatida o‘zgarishlar qay darajada ro‘y berayotganligi to‘g‘risida so‘z borar ekan, partiyalar siyosatida olib borilayotgan o‘zgarishlarni sinchkovlik

E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

bilan o‘rganish lozim. O‘z-o‘zidan ma’lumki, parlament demokratiyasida saylovlar xalqning vakillar tayinlash mexanizmi mavjudligi nihoyatda muhim ahamiyat kasb etadi. Ijro etuvchi hokimiyat Diet a’zosini saylash yo‘li bilan, parlament boshqaruv tizimi orqali saylovda ovoz beradi.

Parlament Vazirlar mahkamasi tizimida hokimiyatni qo‘lga kiritish uchun parlamentda barqaror shaxslarni shakllantirish muhim ahamiyatga ega, bu muqarrar ravishda intizomli va uyushgan siyosiy partiyalarning mavjudligiga olib keladi. Bunday birlashtiruvchi kuchga ega bo‘lgan siyosiy partiyalarning mavjudligi, saylovlar bir vaqtning o‘zida hokimiyatdagi siyosiy partiyalarni va hukumat tomonidan olib boriladigan siyosat paketini tanlashga ega bo‘la oladi.

Fransiyadan tashqari, kontinental Yevropa davlatlari mutanosib vakillik tizimini joriy qildilar, unda fuqarolar asosan alohida siyosatchilarni emas, balki siyosiy partiyalarni tanlaydilar.Shu bois, saylovlarda qaysi siyosiy partiyaning hokimiyat tepasida bo‘lishini e’tiborga olishning eng muhim mezoni hisoblanadi. Ko‘p ovoz to‘plagan yagona partiya bo‘lmasa, va koalitsion hukumat tuzilsa ham, siyosiy partiyalar o‘rtasidagi koalitsion muzokaralar jarayonida saylovda qo‘lga kiritilgan hokimiyatni aks ettirish orqali hukumatni shakllantirishda xalqning xohish-irodasi namoyon bo‘ladi.

Fuqarolar alohida nomzodlarni tanlaydigan bir o‘rinli saylov okrugi tizimiga ega bo‘lib, Buyuk Britaniyada ham saylovlarga asosiy qaratilgan ahamiyati hokimiyatda bo‘ladigan siyosiy jarayonlardagi partiyaga ovoz berishda yetarlicha ko‘zga tashlanadi.[1] Masalan, Michio Morishima[2] Britaniya saylovlari haqida shunday dedi:

“Zamonaviy davrlarda Britaniya siyosati ko‘p miqdordagi aholining siyosatini amalga oshirishdan iborat.[3]

Ovoz beruvchilar nomzodning qaysi siyosiy partiyaga mansubligi qanday shaxs ekanligi emas, balki unga ovoz berish yoki bermaslikni belgilaydi.“Har bir partiyaning faqat bitta nomzodga ovoz berish huquqi mavjud (chunki Britaniya saylov tizimi bir mandatli saylov okruglari asosida tuzilgan).Ular o‘zlari qo‘llab-quvvatlayotgan partiyasi siyosatini e‘lon qilgan nomzodlarga ovoz berishga majbur. Saylovchilar ma’lum bir shaxsga emas, balki manifestchilarga ovoz berishadi. [4]

Morishima aytganidek, Britaniya saylovlarida bosh vazirlikka nomzod siyosiy partiya rahbarining surati va manifestlari saylovchilar qarorlari uchun eng muhim mezon hisoblanadi. Har bir saylov okrugidagi saylovoldi tashviqoti ham alohida nomlar emas, balki siyosiy partiyalarning nomlarini ko‘rsatish shaklida bo‘ladi.

Prezidentlik tizimiga ega Qo‘shma Shtatlarda saylovlarning ahamiyati parlament tizimidagidan farq qiladi. Amerika boshqaruv tizimida xalq ijro hokimiyatining oliy rahbarini bevosita saylaydi, shuning uchun Kongress saylovi va ma’muriyat tarkibi o‘rtasida hech qanday bog‘liqlik yo‘q. Qolaversa, buning aksi sifatida hukumatni qo‘llab-quvvatlash uchun parlamentda barqaror shaxslar soni oshirish va ularni shakllantirish zarurati yo‘q, shu boisdan siyosiy partiyalarning tashkiliy jipsligi nihoyatda past. Shu bois Prezidentlik saylovlarida yetakchilik qiyofasi va siyosat to‘plami e’tiborga olinadi, parlament saylovlarida alohida siyosatchilarning fazilatlari, ularni olib borgan tashkiliy tashviqot ishlari, mahalliy manfaatlarga qo‘shgan hissasi muhim mezon hisoblanadi. Oxirgi mezonning saylovchilar uchun zarurligining isboti sifatida amaldagi prezidentlar federal saylovlarda katta ustunlikka ega va saylovda qatnashgan amaldagi prezidentlarning 90% dan ortig‘i qayta saylanadi. Qo‘shma Shtatlarning

[1] Crick, B., 1968，The Reform of Parliament，Weidenfeld and Nicolson.
[2] 森島通夫、1988 年、『サッチャ 1時代のイギリス』岩波書庖。
[3] 森島通夫、1988 年、『サッチャ 1時代のイギリス』岩波書庖。
[4] 森島通夫、1988 年、『サッチャ 1 時代のイギリス』岩波書庖。

yana bir o‘ziga xos xususiyati qonunchilar va saylov okruglari o‘rtasidagi mustahkam aloqa o‘ta ahamiyatli hisoblanadi.

Yaponiyadagi saylovlar. O‘rta saylov okruglari tizimi bilan bog‘liq turli muammolar

Yaponiyada Yevropa davlatlari uchun umumiy bo‘lgan parlament kabinet tizimi mavjud, biroq u o‘rtacha saylov okrugi tizimi deb ataladigan o‘ziga xos saylov tizimiga ega.Aytish mumkinki, Normativlar nuqtai nazardan olib qaraydigan bo‘lsa, saylovlar Yaponiyada ham hukumatni shakllantirish va siyosat paketini tanlash uchun ishlatilishi kerak.

Birinchidan, partiya parlamentdagi yagona ko‘pchilik ovozini qo‘lga kiritish uchun saylov okrugida bir nechta nomzodlarni ilgari surishi kerak. Natijada siyosiy partiyalar o‘rtasida tanlov jihati tabiiy ravishda susayadi, alohida nomzodlar o‘rtasida raqobat kuchayadi. Bunday jarayonda partiyalardan nomzodlar sari induksiyaviylashuv imkoniyati yuqori bo‘ladi.

Ikkinchidan, ko‘p sonli nomzodlarning uchdan beshgacha bo‘lgan qat’iy raqam uchun raqobatlashishi natijasida, qoida tariqasida, eng past o‘rinni egallagan g‘olib va ikkinchi o‘rinni egallagan g‘olib o‘rtasida ko‘pincha ovozlar farqi juda katta ko‘zga tashlanadi.Yuqoridagi ikki omil tufayli saylovlarda o‘rta saylov okruglari tizimida ovozlar soni juda muhim hisoblanadi.

Yaponiyada Vakillar palatasiga saylovlar

Garchi bu vazirlar mahkamasi tizimi tarkibida bo‘lsa-da, shuni aytish mumkinki, u Amerika uslubidagi saylovlarga o‘xshash xususiyatlarga ega, ya’ni u hukumatni tanlash jihati emas, balki alohida siyosatchilarning hukumatga foyda keltirish qobiliyatinie’tiborga oladi. Xususan, bu Liberal-demokratik partiyaning 1955 yildan beri davom etib kelayotgan bir partiyaviylik boshqaruvi va muxolifatning parlamentda ko‘pchilikning ovozini qo‘lga kiritish uchun real imkoniyatga ega emasligi bilan mustahkamlanadi.

Uzoq muddatli bir partiyaviylik boshqaruvi va saylovlar, bundan tashqari, dunyoda misli ko‘rilmagan LDP tomonidan yagona hukumatning uzoq muddat davom etish fenomeni saylovlarga qanday ta’sir qilganini ko‘rib chiqamiz. Liberal-demokratik partiya qonunchiligi siyosatni amalga oshirish jarayonida Parlament kabinetlari tizimida qonunlar va byudjetlarni shakllantirish va qaror qabul qilish jarayonida hukmron partiya qonun chiqaruvchilari va ma’muriy byurokratiya o‘rtasida yaqin hamkorlik qilish mumkin emas.

Bunday holda, hukmron partiya va byurokratik tizim o‘rtasidagi hamkorlikni ta’minlash uchun hukmron partiya siyosatchilari Buyuk Britaniyadagi kabi vazirlar mahkamasi vazirlari, vazirlar va parlament vazir o‘rinbosarlari kabi muntazam hukumat lavozimlarini egallash usuli mavjud. Mehnat taqsimotiga mos keladigan davlat ishlari bo‘yicha tergov qo‘mitasi kabi norasmiy tashkilot tuzish va norasmiy muzokaralar o‘tkazish o‘rtasida farq bor.[56] Liberal-demokratik partiya uzoq vaqt davomida hukmronlikni davom ettirar ekan, hukmron partiya qonun chiqaruvchilari va ma’muriy byurokratiya o‘rtasidagi munosabatlar nihoyatda yaqin bo‘lib qoldi va shuni aytish mumkin-ki, hukmron partiya qonunchilarining siyosiy jarayonning har bir jabhasiga aralashish yo‘li o‘ziga xos xususiyatlarda ko‘zga tashlandi.

Ayniqsa, muhim o‘zgarishlardan biri shunda-ki, oila maslahatchilari sifatida tanilgan hukmron partiya siyosatchilari nafaqat qonun loyihalari va byudjetlarni “siyosiy ishlab chiqish” bosqichida, balki tugallangan vazifalarni amalga oshirish bosqichida ham ma’muriy organlarning o‘z ixtiyorini amalga oshirishda chuqur ishtirok etadilar.Yaponiya hukumatinng o‘ziga xos xususiyatlardan biri shundaki, byurokratiya qandaydir siyosat o‘zgarishini amalga oshirishda

[5] James, S. 1992, British Cabinet Government, Rout1edge
[6] 猪口孝、岩井奉信、1987 年、『族議員の研究』日本経済新聞社。

E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

iloji boricha qonunlarga o‘zgartirishlar kiritish vazifasidan qochishga harakat qiladi.[7] Siyosatni amalga oshirishdan olingan foydani taqsimlashga kelsak, asosiy xususiyat shundaki, budjet subsidiyalarida bo‘lgani kabi, qonuniy asosga ega bo‘lmagan holda, ma’muriy hokimiyatning ixtiyoriga ko‘ra foydani taqsimlash uchun keng imkoniyatlar mavjud.

Partiyalarning barqarorlashuvi bilan ruxsatnomalar va litsenziyalar kabi me’yoriy hujjatlar doirasi kengaydi. 1960-yillarning oxiri va 1970-yillarning boshida, Liberal-demokratik partiya hali ham hokimiyatda bo‘lgan bir paytda, konservativ qo‘llab-quvvatlashni tiklash va LDP qonun chiqaruvchilarini qo‘llab-quvvatlash bazasini rivojlantirish uchun turli subsidiyalar yaratildi.[8]Shu tariqa hukumat faoliyati kengaygan sari qabila maslahatchilarining faoliyat doirasi kengaydi.

Shunday qilib, hukmron partiyadagi siyosatchilar qonunchilik jarayonini emas, balki byurokratiya bilan hamnafar tarzda siyosatni amalga oshirish jarayonini birgalikda nazorat qilishga kirishdi, deyish mumkin. Yaponiyadagi partiya siyosatining xususiyatlaridan biri shundaki, hukmron partiya siyosatchilari siyosatni amalga oshirish jarayoniga chuqur jalb qilingan. Siyosatchilarning alohida siyosat sohalarida ixtisoslashuvi boshqa mamlakatlarda ham uchrab turadi. Shuningdek, hukmron partiya siyosatchilari aniq vazirlik va idoralarning byurokratiyasi bilan chambarchas bog‘liq.Aloqa munosabatlari, tabiiyki, parlament tizimida mumkin hisoblanadi. Biroq, misol tariqasida oladigan bo‘lsak, Birlashgan Qirollik siyosatni muvofiqlashtirish vazirlar va vazirlardan tashkil topgan Vazirlar Mahkamasi qo‘mitasi deb ataladigan rasmiy organ tomonidan amalga oshiriladi va rasmiy hukumat lavozimiga ega bo‘lmagan shaxslar siyosatni amalga oshirish jarayoniga ta‘sir qiladi.[9] Siyosatchilarning kasbiylashuvi ham qonun loyihalarini qo‘mitalar darajasida muhokama qilish bilan bog‘liq hodisadir.[10]

Saylovchilar o‘zgarish nuqtasi

1980-yillarning oxiridan boshlab Yaponiya partiyaviylik siyosatidagi yirik korrupsiya mojarolari hukmron partiyalarni larzaga keltirdi va bu hodisa 1993 yilda hukumat almashishiga olib keldi.Korrupsiya holatlari nafaqat axloqiy masalalar sifatida muhokama qilingan edi, balki sanoat, qonun chiqaruvchi va tartibga soluvchi shaxslar o‘rtasidagi uchburchak shaklda shaxsiy manfaatlarni saqlab t uradi.Bu iste’molchilar manfaatlariga zarar etkazish va xalqaro nizolarni keltirib chiqaradigan sabablardan biri bo‘ladi deb qaralgan. Natijada bu jarayon katta siyosiy o‘zgarishlarga sabab bo‘lib, bu kabi manfaatlar tizimiga qarshi saylovchilar tanqidining kuchayishiga olib keldi. O‘rta saylov okrugi tizimida hukmron partiya siyosatchilari siyosatni amalga oshirish jarayonida foyda taqsimotiga chuqur aralashib, buning natijasida siyosatchilarning o‘zlari ham qat’iy siyosat yuritish va shaxsiy manfaatlarni saqlash bilan shug‘ullana boshladilar. Yaponiyalik siyosatchi Ozawa tomonidan ta’kidlanishicha,[11] siyosatchilarning bu boradagi umidsizliklari LDPning bo‘linishi va hukumatning o‘zgarishiga bevosita sabab bo‘ldi.Shu bilan bir qatorda markaziy saylovchilarning o‘zida mavjud bo‘lgan imtiyozlar doirasidan chetga chiqqan omillar borligini e’tibordan chetda qoldirib bolmaydi.

Birinchisi, siyosiy maydonning to‘yinganligi sababli siyosatning tadrijiy foydaliligining pasayishi. Siyosiy maydonining to‘yinganligi-bu masalan, jismoniy ob’ektlarni rivojlantirishning tugallanishi yangi siyosatni amalga oshirish va tovarlar va xizmat ko‘rsatish uchun joy qoldirmaydigan o‘zgarish hisoblanadi. Misol uchun, erlarni yaxshilash loyihalariga

[7] 新藤宗幸、1992 年、『行政指導』岩波書活。
[8] (カルダ— 1989 年、広瀬、1981 年)
[9] Jordan and Richardson, 1987, British Politics and the Policy Process, Allen and Unwin
[10] James, S. 1992, British Cabinet Government, Rout1edge

[11] 石堂徹生、一九九三、「土地改良事業の破綻」『エコノミスト』一九九三年九月七日。

E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

asoslangan qishloq xo'‘jaligi infratuzilmasini yaxshilash loyihalariga kelsak, Xirose tomonidan yuqorida qayd etilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki,[12] hatto 1980-yillarning boshida qishloq xo‘jalik yerlari kengaytirilgan bo‘lsa ham, sholi yetishtirish ko‘lamini kengaytirish mumkin emas, yer maydonlarini qisqartirish va fermerlarning o‘zlari foyda ko‘rishi ta’kidlangan edi.Fermerlar to‘layotgan yuk og‘irligini hisobga olsak, yerlarni obodonlashtirish loyihalari umuman fermerlarga foyda keltirmaydi. Shundan so‘ng, 1900-yillarda bu qarama-qarshilik turli joylarda yanada yaqqol ko‘zga tashlandi.[13] Infratuzilmani rivojlantirish loyihasi fermerlarning ishlab chiqarish bazasini mustahkamlash orqali zaxira yaratishga xizmat qilmoqda.

Xulosa

Xulosaga keladigan bo‘lsak, Meoka nazariyasi bo‘yicha aytish mumkinki, mobilizatsiyani targ‘ib qilgan holda, saylov tizimini isloh qilish natijasida bir mandatli saylov okruglari joriy etilsa, saylov uchun zarur bo‘lgan ovozlar soni tabiiy ravishda ortadi. Keyinchalik esa, LDP siyosati shuningdek, Jiie markaziy saylovchilardan to‘plangan ovozlar va saylovchilardan olingan periferik ovozlar kombinatsiyasini o‘zgartirilishi kerak bo‘ladi. Shu boisdan, markaziy saylanuvchilarga tayanish darajasi pasaygan bo‘lishi mumkin. Har holda, saylovlar va siyosiy imtiyozlarning bir-biriga chambarchas bog‘liqligi 1955-yilgi tizimda alohida hodisa bo‘lib, kelgusida partiyalar siyosatida ravonlik bo‘lishi kutilmoqda.

Hokimyatning o‘zgarishi va saylovlarning tub burilish yasashi bir partiyaviylik boshqaruvining tugashi bilan, siyosiy imtiyozlar va oila a’zolarining qo‘lab-quvvatlashi munosabatli jarayonlar tabiiy ravishda yakun topadi. Ko‘p marotaba ta’kidlanganidek, LDP ma’muriyatining hukumronligi ma’lum muddat davom etishi, ham siyosatchilarga ham jamoatchilikda yaqqol ayon bo‘ldi. Biroq, qaysi siyosiy partiyaning hokimiyatga kelishini oldindan bashorat qilib bo‘lmaganidek, vaziyat doimiy holatda, manfaat ko‘rayotgan hukumron saylovchilar orasida partiyalarning qo‘llab-quvvatlashi ham sustlikka olib keladi. LDP siyosatchilari markaziy saylovchilarni qo‘llab-quvvatlash va sodiqlikni davom ettirishga ishontirish qobiliyatini ham yo‘qotishlari mumkin. Albatta, saylovchilar ongining ravonligi bir partiyaviylik boshqaruvini larzaga keltirganini ham aytish mumkin. Boshqa tomondan, 55 yillik tizim hukumatning yagona siyosiy partiya tomonidan uzoq muddatli davom etish senariysi, qonunchilik davridagidek, endi real emasligi sababli, ovoz berish xatti-harakatlari tobora ishonchsiz bo‘lib bormoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Crick, B., 1968, The Reform of Parliament, Weidenfeld and Nicolson.
2. 森島通夫、1988 年、『サッチャ 1時代のイギリス』岩波書庖。
3. 森島通夫、1988 年、『サッチャ 1時代のイギリス』岩波書庖。
4. 森島通夫、1988 年、『サッチャ 1時代のイギリス』岩波書庖。
5. James, S. 1992, British Cabinet Government, Rout1edge
6. 猪口孝、岩井奉信、1987 年、『族議員の研究』日本経済新聞社。
7. 新藤宗幸、1992 年、『行政指導』岩波書活。
8. 新藤宗幸、1992 年、『行政指導』岩波書活。
9. Jordan and Richardson, 1987, British Politics and the Policy Process, Allen and Unwin
10. James, S. 1992, British Cabinet Government, Rout1edge
11. 石堂徹生、1993 年、「土地改良事業の破綻」『エコノミスト』1993 年 9 月 7 日。
12. 石川真澄、広瀬道貞、1989 年、『自民 A F 岩波書庖。

[12] 石川真澄、広瀬道貞、一九八九、『自民ＡＦ岩波書庖。
[13] 石堂徹生、一九九三、「土地改良事業の破綻」『エコノミスト』一九九三年九月七日。

E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

13. 石堂徹生、1993 年、「土地改良事業の破綻」『エコノミスト』1993 年 9 月 7 日。

WORDLY
KNOWLEDGE